

pasiones, hay un cierto mecanismo regular, que es susceptible de una disquisición exacta, igual que las leyes de la dinámica, óptica, hidrostática o de cualquier parte de la filosofía natural» (p. 153). En *El epicúreo* Hume sostiene que: «cuando por mi voluntad sola pueda parar la sangre, mientras corre impetuosamente por sus canales, entonces, quizás pueda confiar en cambiar el curso de mis sentimientos y pasiones» (p. 179). En *El estoico* declara que «cada hombre, por muy disoluto y negligente que sea, procede en la búsqueda de la felicidad con un movimiento tan infalible como el que observan los cuerpos celestes cuando, conducidos por la mano del todopoderoso, circulan por los planos

estelares» (p. 199). En *El escéptico* mantiene que: «igual que una corriente sigue necesariamente las diversas inclinaciones del suelo sobre el que discurre, así es conducida por sus inclinaciones naturales la parte más ignorante e inconsciente de la humanidad» (p. 247).

¿Cómo hacer compatibles todas esas afirmaciones con «la febril incertidumbre e irresolución de la conducta humana»? (p. 215). Hume es considerado como un compatibilista en su teoría moral, por ello un análisis de la libertad humana no debería ser olvidado a la hora de enfrentarse con estos textos.

M. J. Montes Fuentes

MAYOS SOLSONA, Gonçal, *Entre lògica i empiria. Claus de la filosofia hegeliana de la història*. Prefaci de Ramon Valls Plana. Barcelona 1989, 259 pp.

La filosofia de la història ha estat considerada freqüentment com la gran aportació del pensament de Hegel i en moments recents de revisió d'aquest pensament havia estat postergada, per immadura, per haver-la deixada Hegel quan la tenia encara en fase d'elaboració, i per la magre i barrejada base textual. L'autor la mostra com una peça en la que s'hi reflecteix tota la filosofia de Hegel, sense però confondre-la en cap moment amb el tot, sinó distingint-la ben bé tant pel seu objecte com pel seu mètode.

El present treball, publicació d'una part de l'extensa tesi doctoral dirigida per Ramon Valls Plana, té dues parts ben diferenciades. La primera tracta uns «cossos de doctrina» que «serveixen a Hegel com a base conceptual i clau hermenèutica a partir de la qual interpretar

i donar sentit a la massa ingent de dades i esdeveniments de la història universal» (p. 19). Aquests cossos de doctrina, exposats en els 5 primers capítols (que van precedits d'una introducció en la que es situa el tema tant en el conjunt del pensament modern com en el de la filosofia hegeliana), són: «La llibertat, la meta de la història», «L'estat i les constitucions polítiques», «El paper de la religió en la història», «Esperit versus natura». El darrer, dedicat a «L'astúcia de la raó, o com la lògica s'imposa en i per mitjà de l'empíria», ja no és un cos qualsevol, sinó «el mecanisme que els unirà [els altres cossos anteriors] i dotarà de dinamicitat el conjunt» (p. 20). És un capítol clau pel paper que aquest tema juga en la filosofia de la història de Hegel i per a la comprensió de la temàtica de la tesi de Mayos, la unió

de lògica i empiria, i també per lo ben tractat que està.

La segona part (formada per l'amplíssim capítol 7) està dedicada a un aprofundiment del status de la filosofia hegeliana de la història: el seu lloc sistemàtic i la relació entre lògica i empiria, a més d'alguns interessants apartats sobre el progrés i la fi de la història. El lloc sistemàtic de la filosofia de la història no és pensat com a pura referència a les altres parts del sistema, sinó segons el model del tot en la part: totes les altres parts (expressament la filosofia de l'esperit, però indirectament també la filosofia de la natura i la Lògica) s'hi reflecteixen. La connexió amb la filosofia de l'esperit és formulada amb aquesta «tesi evident i d'àmplies conseqüències: la filosofia de la història universal conté la totalitat de la filosofia de l'esperit hegeliana» (p. 159). La diferència respecte a l'exposició sistemàtica de la filosofia de l'esperit rau en que mentres aquesta segueix una ordenació lògico-sincrònic-sistemàtica, en la filosofia de la història hi trobam una ordenació lògico-diacrònic-històrica (p. 160). Aquesta ordenació constitueix l'especificitat de la filosofia de la història que «rau en la realització empírica del l'esperit universal en un poble existent naturalment i exteriorment» (p. 162) i per tant constitueix la diferència respecte al sistema i a altres obres, com són la història de la filosofia i la *Fenomenologia de l'esperit*, la diferència entre les quals «rau bàsicament en la diversa referència a l'empíria» (p. 179). D'aquesta concepció de l'especificitat de la filosofia de la història en surt el tema clau: la relació entre lògica i empiria, ja que «en cap altre text com en aquest, Hegel no es compromet tant a cercar aquesta lògica sota, en i per mitjà de l'existència empírica» (p. 171). La relació

entre lògica i empiria és d'immanència: «En la filosofia de la història ens trobam sempre una lògica que viu i vitalitza immanentment la materialitat empírica de la història. [...] No hi ha, doncs, una lògica transcendent de l'empíria ni tampoc aquesta no és transcendent a la primera, sinó que totes dues s'impliquen i poden ser considerades com a moments de la idea» (p. 204).

Un poc problemàtica me pareix la relació establerta entre la filosofia de la història i l'esperit absolut, de tal manera que crec que delata una certa contradicció en la interpretació de Hegel que se proposa. Per una part s'afirma que l'esperit absolut és en certa manera representat per la religió (p. 77) i com a tal és tractat; la religió és entesa sobretot per la seva funció social: educadora i legitimadora (pp. 71ss); així es ve a donar la primacia a allò polític, a l'esperit objectiu, ja que l'absolut és posat al seu servei; però per altra part s'assenyala la importància del saber, ja que la reconciliació en darrer terme es dona en l'autoconeixement, tal com indica sobretot l'esperit absolut que culmina en la filosofia, l'exposició de la qual és a més rematada amb la cita aristotèlica sobre el noesis noeseos. Segurament el text mateix de les *Lliçons sobre la filosofia de la història universal* afavoreixen una tal primacia d'allò polític, i per tant s'havia de confrontar amb una acurada consideració del lloc concret de la filosofia de la història en el sistema, com a conclusió de l'esperit objectiu i pas a l'absolut, la qual sembla que hauria pogut donar raó millor del paper i de l'estatus també de l'esperit absolut. De totes maneres és una qüestió que només de manera indirecta afecta al tema tal com està enfocat de l'estudi, és una qüestió que hi ressona només com a música de fons, encara que alguna vegada passi al primer pla.

No hi ha dubte que s'afronta un tema bàsic de la filosofia de la història en general i de la hegeliana en particular, així com també un tema fonamental de la filosofia hegeliana en general. De fet, explicant aquesta relació entre lògica i empiria s'expliquen moltes peces de l'engranatge del complex sistema hegel·lià, com per exemple la distinció entre enteniment i raó, realitat fàctica i realitat efectiva, captació racional de la realitat, la identificació entre real i racional, etc. És també un bon moment —il·l' autor l'aprofita amb intel·ligència— per aclarir prejudicis, imatges precipitades, falses o unilaterals,

presentacions simplistes que no estan a l'altura ni poden donar compte de la complexitat d'aquesta filosofia, de les que sempre ha estat plegada la vulgarització de la filosofia hegeliana. El treball està dedicat a la filosofia de la història i per tant sobretot a les *Lliçons sobre filosofia de la història universal*, però, pel mateix enfocament del tema i la comprensió de la filosofia de la història hi ressona tot el sistema i l'autor mostra un bon coneixement ben aprofundit del conjunt.

Gabriel Amengual